

ЧАША СПОГЛЯДАННЯ В МІФАХ ІРАНУ

В произведениях суфиев достижение истины описывается с помощью символов, которые берут из исламской и зороастрийской мифологии. В частности, используется понятие «чаша Джамшида». Некоторые исследователи считают, что эта чаша обозначает жизненный путь человека, который познает или не познает истину. Другие считают, что чаша может означать душу, которая желает слиться с Богом. Часто суфии упоминают просто чашу с вином, но подразумевают чашу созерцания.

Ключевые слова: символ, мифология, истина, душа.

In Sufis' works getting truth is described with the help of symbols which are taken from Islamic and Zoroastrian mythology. In particular, notion "Jamshid's cup" is used. Some researchers consider that this cup means life's way of a man who cognizes or doesn't cognize truth. Others consider that the cup can mean a soul what desires to blend with God. Often Sufis mention only a cup with wine, but mean the cup of contemplation.

Key words: symbol, mythology, truth, soul.

Проблема істини в суфізмі відіграє основну роль. Учені-суфії істину та її досягнення розглядають у своїх творах символічно. Символи, які позначають істину, вони беруть з міфології ісламської та, особливо, зороастрійської. Сюжетні лінії домусульманської міфології дуже чітко можна простежити в перській літературі, зокрема, у прозі та, особливо, поезії суфізму. Щоб проілюструвати це, візьмемо вірш Гафіза.

Гафіз порівнює шлях до раю з чашею, повною вина [6, с. 279]. Тобто лише той, хто вип'є цю чашу до дна, на дні її знайде істину і таким чином потрапить до раю. Крім пізнання істини, на його думку, все інше в житті нічого не варте.

Чаша – це образ, характерний не тільки для філософії суфіїв. У багатьох інших культурах також є такий символ. Наприклад, широко відома історія про Чашу Святого Грааля. Зауважимо, що і в стародавніх греків також існували перекази про різноманітні чаші, які мали різний вигляд і були призначені для різних цілей. Частину з них використовували для виконання ритуальних обрядів, зокрема лекіфи, які виконували певні функції в поховальних ритуалах [9, с. 311].

Також відомо, що суфії успадкували давню, можливо, ще дозороастрійську традицію, у якій важливу роль відігравало поняття «чаша Джамшида». Існувало багато варіантів назв чаші: «чаша Джамшида», «чаша Іскандара», «чаша Кей-Хосрова», «чаша істини», «чаша світу», «споглядання світу», «чаша споглядання світу». У перській мові багато синонімів слова «світ», можливо, звідси таке різноманіття. У цьому випадку мають на увазі, що за допомогою цієї чаші можна пізнати світ та істину.

Основний сюжет, який використовували суфії, був такий: Джамшид був

легендарним шахом Стародавнього Ірану, який прославився своєю незвичайною мудрістю, багато чому навчив мешканців Ірану, а також встановив в Ірані державність [7, с. 372]. Він мав чарівну чашу. Було відомо, що, зазирнувши в неї, можна побачити як цей, так і потойбічний світ, а також будь-яку істоту і знайти відповіді на будь-які запитання. Також чашу Джамшида називають чашею «споглядання істини», бо вона могла розкривати всі таємниці. Але не кожний міг побачити в чаші потрібні речі [1, с. 84].

Можливо, справа в тому, що людина з сильною волею здатна примусити чашу показати те, що необхідно їй. Усім іншим чаша показує лише незрозумілі зображення, можливо, за своїми власними критеріями, можливо, за принципом калейдоскопа. А можливо, зображення залежить не від самої чаші (бо тоді доведеться визначити чашу як живу істоту, що суперечить існуючим міфам), а від того, хто дивиться в чашу. У будь-якому разі, зміст зображення залишається неясним, інтерпретувати його можна як завгодно. Проте і влада над чашею може бути небезпечна. Джамшид міг примусити чашу підкорятися йому, але врешті-решт його охопила гординя, він став вважати себе рівним Богу і був за це покараний.

Як ми вже згадували, чашу Джамшида ще називають чашею Кей-Хосрова і чашею Іскандера. Кей-Хосров (нащадок Джамшида) – персонаж позитивний. Саме він переміг заклятого ворога Ірану Туран [7, с. 611]. Іскандер (тобто Олександр Македонський), занадто ідеалізований у перському епосі, постає як великий правитель, який відновлює справедливість [7, с. 570]. Виникає цілком логічне запитання: чому володіння чашею приписують саме цим персонажам іранської міфології? Чи його справді приписано чи воно реальне? Тоді це повинно означати, що чаша справді належала Кей-Хосрову й Іскандеру. Якою була їх влада над чашею? У чийх руках вона ще побувала? Який був її подальший шлях? Відповісти на ці та інші питання поки що не вдалося. Та й навряд чи існує велика кількість детальних легенд про чашу Джамшида. Цілком можливо, що чаша існує як певна культурна даність, не до кінця осмислена.

Як ми вже згадували, чаша Джамшида означає пізнання істини і також її пошуки. Цікаво, що в суфійських творах не завжди згадують саме чашу Джамшида. Подекуди це просто чаша – чаша з вином, на дні якої – істина. Можна, звичайно, згадати знамените «*In vino veritas*», але насправді річ не зовсім у вині. Часто це вино сприймають серйозно. Ніхто не заперечує, що суфії пили та цінували вино, але поезія їх символічна до самого дна, а на дні – істина. Істина полягає в тому, що вино можна трактувати як певний досвід, який дозволяє досягти істини.

Одні дослідники вважають, що чаша символізує долю людини, її життєвий шлях, який веде або не веде до пізнання істини. Недарма існує вислів «чаша долі», відомий нам перш за все з Біблії. У цьому разі чаша Джамшида, наповнена водою або вином, дає віддзеркалення життя – минулого або майбутнього, його результатів, його альтернативних шляхів. Також вважають, що чаша може позначати душу людини, яка прагне поєднатися з Богом [4, с. 117].

У кожного із суфіїв своє бачення чаші споглядання, навіть якщо вони говорять просто про чашу з вином.

«Чаша вина – це чарівна жива вода», – говорить Шах-На'амат-Алла [1, с. 86].

«Він приніс мені чашу вина і сказав:

Випий цю чашу, та не оп'яній.

І коли моє серце відчуло аромат вина любові,

Мій розум послабішав і знеміг», – це слова Атара [1, с. 85].

Джалаліддін Румі закликає: «Кубок подай нам, щоб духовною стала плоть» [8, с. 45] (переклад наш. – К. Б.). Вино він називає «вічності ковток із Богоданної чаші» [8, с. 70] (переклад наш. – К. Б.). А ось Румі дає вказівки, що треба робити, щоб ковтнути вино пізнання: «...сам, как стекло, прозрачен будь, разбейся, выбрав трудный путь... тот, кто вино познания пьет, пожнет добра и света плод» [8, с. 53]. Румі порівнює душу з чашею: «Душа – бокал мій. Лише з неї я п'ю вино» [8, с. 139] (переклад наш. – К. Б.).

Слід також навести порівняння з творчості Гафіза: «Розум друга – як чаша Джамшида, що світ відбила» [5, с. 360] (переклад наш. – К. Б.).

Чашу інколи доповнює дзеркало, зокрема Дзеркало Іскандера, яке має подібні властивості. Також чаша з водою сама може бути дзеркалом. Гафіз так говорить про дзеркало Іскандера: «Дзеркало Іскандера – це чаша Джамшида, зазирни до неї, воно розповість тобі про царство Дарія» [1, с. 84]. Дзеркало – річ особлива. Магічні дзеркала, які дають відповіді на запитання або виконують інші функції, присутні в багатьох культурах. Про дзеркала неодноразово говорить відомий письменник Хорхе Луїс Борхес у своїх творах [2]. Зокрема, твір «Хакім з Мерва, фарбувальник у Масці» стосується не просто дзеркал, а дзеркал у Персії [2, с. 36–37].

Література:

1. *Абдуллаева Ф. И.* Жизнь поэта при дворе. – Спб., 2000.
2. *Борхес Х. Л.* Проза разных лет. – М., 1989.
3. *Джами.* Избранное. – Ташкент, 1984.
4. *Иран.* Его культура // Издание Иранского центра культуры (на русском языке). – Тегеран, 2000.
5. *Ирано-таджикская поэзия* // Библиотека всемирной литературы. – М., 1974.
6. *Лирика.* Из персидско-таджикской поэзии. – М., 1976.
7. *Мифы народов мира:* Энциклопедия: В 2-х т. – Т. 1. – М., 1991.
8. *Руми Джалалиддин.* Газели. Притчи. – Душанбе, 1988.
9. *Словарь античности.* – М., 1989.
10. *Тримингэм Дж. С.* Суфийские ордены в исламе. – М., 1989.